

THIỆP TẾT NENGAJŌ - NÉT ĐẸP TRONG VĂN HÓA NHẬT

BÙI THỊ ÁNH VÂN*

Cũng giống như các quốc gia khác trên thế giới, với người Nhật, kỳ nghỉ năm mới là một thời gian để mọi người trở về với gia đình và tưởng nhớ đến tổ tiên của mình. Đúng thời khắc chuyển giao của đất - trời, khi chuông tại tất cả các đền, chùa trên toàn nước Nhật đồng loạt điểm 108 tiếng trong những lời thì thầm cầu nguyện của người dân, cũng là lúc họ háo hức chờ đợi những tấm thiệp Nengajō trong niềm hy vọng vào một năm mới may mắn và bình an.

1. Lịch sử của thiệp Nengajō

Trước thời kỳ Minh Trị (Meiji), năm mới của Nhật Bản được dựa theo lịch Âm của Trung Quốc (giống ở Trung Quốc, Hàn Quốc và Việt Nam). Tuy nhiên, vào năm 1873, 5 năm sau khi Minh Trị thực hiện công cuộc Duy tân (1868), Nhật Bản đã thông qua lịch Gregorian. Kể từ đó, ngày 1, 2 và 3 tháng 1 (Dương lịch) được coi là 3 ngày tết truyền thống của Nhật Bản. Người dân xú sở mặt trời mọc gọi tết là Oshogatsu, là dịp để họ chào đón thần Năm mới Toshigamisama - vị thần mang lại may mắn, sức khỏe và sự thịnh vượng.

Gửi thiệp chúc mừng từ lâu đã trở thành một thông lệ quốc tế và chúng thường được gửi trong các dịp nghỉ theo mùa. Việc gửi thiệp chúc mừng được phổ biến ở hầu hết những ngày lễ của các nước phương Tây. Với người dân Nhật Bản, vào các dịp lễ, đặc biệt là năm mới, họ đều mong muốn tham gia vào những hình thức biểu hiện tình cảm. Thay vì chọn các loại hình nghệ thuật, người dân Nhật Bản lại thích chia sẻ một loại hình duy nhất là tấm bưu thiếp Nengajō (thiệp mừng năm mới) với một tính năng rất đặc biệt. Thực tế, phong tục chuyển tới nhau lời chúc mừng năm mới ở Nhật đã xuất hiện từ rất lâu. Việc trao đổi lời chúc mừng năm mới đã được người dân Nhật Bản tiến hành hơn một nghìn năm trước. Điều này diễn ra vào thế kỷ thứ VII, khi bắt đầu lễ mừng năm mới tại một tòa án. Và, trong thời kỳ Edo (1603 - 1867), hệ thống chuyển phát nhanh tư nhân rất phát triển ở Nhật Bản nên việc gửi thư chúc mừng đến bạn bè và người quen từ xa đã trở thành phổ biến. Nhưng đến cuối thế kỷ

XIX, Nengajō mới thực sự bùng nổ trong đời sống văn hoá Nhật. Đây là điều trùng hợp ngẫu nhiên với sự thịnh vượng của thiệp năm mới ở các nước phương Tây. Khi bưu điện bắt đầu phát hành những tấm thiệp trong thời kỳ Minh Trị - Meiji (1868- 1929), việc gửi Nengajō đã nhanh chóng lan rộng.

Sự gia tăng mạnh mẽ của Nengajō cùng với mong muốn của chủ nhân các tấm thiệp này được sở hữu một dấu bưu điện ngày đầu tiên của tháng 1, đã khiến ngành Bưu điện Nhật Bản gặp nhiều khó khăn vào các dịp cuối năm. Bắt đầu từ năm 1899, một dịch vụ đặc biệt dành cho Nengajō được mở. Theo thống kê, năm 1935, thiệp chúc mừng năm mới ở Nhật đạt hơn 700 triệu chiếc. Tuy nhiên, cuộc chiến tranh Trung - Nhật xảy ra năm 1937 và sau đó là việc nước Nhật tham gia cuộc chiến tranh thế giới thứ hai (1939 - 1945) đã khiến số lượng các tấm bưu thiếp năm mới giảm. Trong bối cảnh này, ở một nghĩa nào đó, "Nengajō được hiểu là một loại phong vũ biểu của hòa bình".

Đến năm năm 1948, thiệp mừng năm mới đã xuất hiện trở lại trong các ngày tết ở Nhật Bản. Trong những năm cao điểm, số lượng thiệp đã đạt đến con số hàng tỷ. Năm 1993, số lượng bưu thiếp tham gia dịch vụ năm mới là 3,7 tỷ chiếc, năm 2010 là 4 tỷ chiếc và năm 2014, Nengajō được tiêu thụ trên thị trường Nhật là khoảng 3,7 tỷ chiếc. Theo số liệu này, thì mỗi người dân Nhật đã gửi đi 30 thiệp vào đầu năm mới.

2. Thiệp Nengajō

a. Thời gian và đối tượng để Nengajō được gửi đến

Để gửi được tấm thiệp Nengajō đến tay người nhận vào đúng ngày đầu tiên của năm, người dân Nhật Bản phải thực hiện dịch vụ bưu chính từ giữa tháng 12. Và ngày 25 tháng 12 là thời điểm cuối cùng các bưu điện ở Nhật Bản ngừng hoạt động cho dịch vụ này. Người gửi thiệp phải viết "Nengajō" bên ngoài phong bì đựng bưu thiếp để nhân viên bưu chính có thể phân biệt với thư từ thông thường. Những tấm thiệp này sẽ được giữ lại trong các ngăn xếp của bưu điện, để đến ngày đầu tiên của năm mới, chúng sẽ được giao cho người nhận. Nếu bạn lỡ thời hạn và người mà bạn đang gửi đến sống cùng một tỉnh thì bưu thiệp cũng vẫn sẽ được

* Trường Đại học Nội vụ Hà Nội

gửi vào ngày đầu tiên của năm. Và, những tấm thiệp này đều được bưu điện đánh dấu bằng câu Nengajō (thiệp mừng năm mới).

Có thể nói, từ nửa cuối tháng 12 đến đầu tháng 1 là thời gian bận rộn nhất cho các bưu điện của Nhật Bản. Ngành Bưu điện buộc phải sử dụng đến việc thuê lao động bán thời gian (thông thường là lực lượng sinh viên) để giúp cung cấp thiệp về đến từng hộ gia đình trong các gói quà độc đáo.

Thông thường khi bạn sử dụng Nengajō được sản xuất bởi Bưu điện Nhật Bản (JP) thì bạn không cần phải mua tem nữa. Các bưu điện sẽ dán nhãn ở mỗi tấm thiệp để đảm bảo chúng sẽ được chuyển giao không phải trước hoặc sau mà phải chính xác vào buổi sáng của ngày 1 tháng 1. Để gửi Nengajō ra nước ngoài, Bưu điện Nhật Bản đã phát hành một con tem mệnh giá 18 yên và thiệp sẽ được gửi bằng đường hàng không. Tuy nhiên, cũng không có gì đảm bảo là các dịch vụ bưu chính ở đâu kia sẽ làm công việc này một cách hiệu quả.

Người Nhật chuẩn bị rất nhiều thiệp chúc mừng năm mới. Để phù hợp với mục đích sử dụng và đối tượng được tặng, họ đã tạo ra những chiếc thiệp dễ thương và trang trọng, với nhiều màu sắc rực rỡ hay nhã nhặn. Người dân xứ sở hoa anh đào cũng có những quy tắc về việc gửi và nhận Nengajō. Với những gia đình có người qua đời trong năm cũ, bạn không được phép gửi Nengajō bởi họ đang bước vào một năm để chịu tang. Trước đó, họ sẽ gửi đến bạn một loại bưu thiếp được gọi là Tang bưu thiếp-Mochū Hagaki, chỉ có các chữ màu đen, với màu tối của tem thư như một sự tôn trọng người quá cố. Những tấm Mochū Hagaki chính là thông điệp để bạn biết không phải gửi thiệp năm mới cho họ.

b. Nội dung và ý nghĩa của tấm thiệp Nengajō

Thiệp Nengajō của Nhật Bản có kích thước tiêu chuẩn là 100mm x 148mm và trang trí bởi nhiều hình ảnh minh họa đẹp, tươi sáng. Những tấm thiệp được cung cấp bởi JP thường được bày bán tại các quầy hàng tạp hoá, quầy văn phòng phẩm. Thiệp này tương tự như một ảnh thư (etegami), khi luôn dành một khoảng trống để cho người gửi có thể viết một tin nhắn cá nhân hay viết các nội dung thông báo về cuộc sống của họ hoặc có thể vẽ những “bức tranh nghệ thuật” của riêng mình. Nengajō được chia thành hai loại: loại in phun thông thường (mệnh giá 50 yên) và loại ảnh in phun (mệnh giá 60 yên).

Trong các tấm thiệp Nengajō đều có những dấu hiệu hoàng đạo với chu kỳ 12 năm. Mỗi năm đều

hiện diện trên thiệp là một con vật (được coi là dấu hiệu hoàng đạo - eto), theo các thứ tự: Tý, Sửu, Dần, Mão, Thìn, Tỵ, Ngọ, Mùi, Thân, Dậu, Tuất và Hợi. Ví dụ như, năm 2008 là năm Mậu Tý, Sửu là năm 2009, năm 2010 là Hổ, năm 2011 là Thỏ/Mèo, năm 2012 là Rồng, năm 2013 là của Rắn, con Ngựa là năm 2014 và năm tới - 2015 là hình ảnh của những chú Cừu. Đồng thời, đã có nhiều con vật yêu quý khác cũng là biểu tượng được lựa chọn cho bề mặt của thiệp. Đó là

các nhân vật nổi tiếng của Disney, Snoopy, Doremon... Như, năm 2006 là hình ảnh của chú cún con nổi tiếng Snoopy và hình ảnh của các nhân vật hoạt hình khác, như Mickey và Minnie Mouse là của năm 2008... Nếu ai đó không có năng khiếu về mỹ thuật, họ có thể mua những tấm bưu thiếp in sẵn và lựa chọn bất cứ eto nào họ thích.

Người dân Nhật yêu thích nhiều hình ảnh khác nhau. Việc gửi thiệp là cơ hội để họ chia sẻ và cập nhật những hình ảnh yêu thích của mình, của bạn bè cùng những người thân. Điều này giúp các nhà sản xuất bưu thiếp ở Nhật đã làm cho Nengajō trở nên phổ biến hơn khi thực hiện in ảnh theo yêu cầu của người tham gia dịch vụ. Một số người thích để hình ảnh của bản thân, gia đình hoặc những con vật cưng của họ. Với các cặp vợ chồng trẻ, họ thường chia sẻ ảnh cưới hoặc hình ảnh những em bé đáng yêu của mình.

Thông thường, trên bề mặt Nengajō có sự kết hợp hình ảnh của eto với các họa tiết truyền thống Nhật Bản, như hình ảnh mặt trời mọc, núi Phú Sĩ hay các nhân vật nổi tiếng, như Hello Kitty, Mickey Mouse... Có thể nói, hình ảnh trên tấm bưu thiếp năm mới luôn tạo được hiệu ứng tốt cho cả người gửi và người được nhận chúng. Sự đa dạng trong phong cách của các Nengajō đã luôn làm nên những điều bất ngờ thú vị đối với người được nhận chúng.

Người Nhật cho rằng, “không có gì huyền bí hơn hoặc đáng sợ hơn là nhận một tấm thiệp mừng không có lời chúc”. Bởi vậy, khi ai đó gửi đi một Nengajō, họ thường viết lên đó lời chúc mừng năm mới, một tin nhắn nào đó đối với người nhận. Chúng ta sẽ thường xuyên bắt gặp những cụm từ, như: “Tôi hy vọng bạn sẽ luôn may mắn trong năm mới; “Hạnh phúc sẽ đến với bạn khi bình minh của một năm mới xuất hiện”. Hay những lời chúc mang tính chất thông lệ mà ta thường bắt gặp trên bất cứ tấm bưu thiếp nào của các quốc gia, như: “Chúc mừng năm mới” (kinga shinnen), “Chào mừng xuân mới” (shoshun/hatsuharu); “Chào đón mùa xuân”

112

(geishun). Những lời chúc này dành tặng cho bất kỳ đối tượng nào, nhưng thông thường là một công ty gửi đến các cá nhân trong đơn vị họ quản lý hoặc đến các cơ quan/tổ chức là đối tác của họ.

Để gửi gắm tình cảm nhiều hơn nữa, chủ nhân của Nengajō sẽ tùy vào mối quan hệ thực tế với người nhận thiệp mà viết những dòng tri ân. Trong những tấm thiệp Nengajō của cấp dưới gửi lên cấp trên thường hay in hoặc viết những dòng chữ như: "Tôi trân trọng kính chúc anh/chị gặp nhiều niềm vui trong năm mới". Với người đã từng chia sẻ những khi vui buồn, giúp đỡ họ vượt qua mọi khó khăn trong cuộc sống, người Nhật thường bày tỏ lời cảm ơn, như: "Cảm ơn sự hỗ trợ tuyệt vời của anh/chị trong năm qua. Tôi hy vọng tình bạn của chúng ta luôn bền vững trong các năm tới".

Ngày nay, khi email trở nên phổ biến, người Nhật vẫn giữ được phong tục gửi thiệp ngày tết. Mặc dù, dịch vụ bưu thiệp do JP cung cấp rất đa dạng, phong phú và kịp thời nhưng một số người dân vẫn thích tự tạo nên các Nengajō. Bằng cách khắc gỗ hoặc dùng khoai tây, khoai lang cho việc in ấn với một bàn chải viết bằng mực sumi truyền thống, họ đã có thể cho ra đời những tấm thiệp đẹp. Nhờ có sự phổ biến của thiết bị in đặc biệt, nhờ có phần mềm của công nghệ máy tính, họ đã rất thuận lợi khi tạo ra thiết kế riêng của mình. Tuy nhiên, truyền thống viết tay (handmade) Nengajō vẫn tồn tại. Tác giả About Nengajō cho biết, vào các dịp cuối năm, nhiều người tụ tập xung quanh các kotatsu (tụ điểm, nơi có lò sưởi, chăn ấm và các trang bị) để tạo ra Nengajō handmade. Những Nengajō handmade đã được sản xuất bởi hội họa truyền thống bằng bàn chải và các kỹ thuật thư pháp cùng một chút trí tưởng tượng.

Để tạo thêm sự hứng thú trong những ngày đầu năm mới, từ năm 1949, dịch vụ JP đã đưa ra loại Nengajō có hai chức năng: vừa là bưu thiệp chúc mừng, vừa là xổ số (Lottery Postcard). Hiện nay, loại bưu thiệp này đang rất thịnh hành ở Nhật. Mỗi thẻ có một tập hợp các số xổ số ở phía dưới dấu bưu chính hoặc địa chỉ của người nhận. Post card với tính năng thú vị này được biết đến như là bưu thiệp- xổ số năm mới (Otoshidama Tsuki Nenga Hagaki). Mọi người treo các Nengajō này lên cây lộc của năm mới cho đến khi truyền hình quốc gia công bố những con số may mắn vào giữa tháng Giêng. Những giải thưởng không phải là tiền bạc mà là sản phẩm. Theo thời gian, các giải thưởng của xổ số kiến thiết phản ánh điều kiện sống của người Nhật trong những khoảng thời gian tương ứng. Giữa thế kỷ XX, giải

thưởng là chiếc cưa máy, thời gian sau này là máy giặt, điện thoại di động rồi các chuyến đi nghỉ ngơi và điện tử gia dụng, tivi và máy ảnh kỹ thuật số. Những giải thưởng thấp nhất là một bộ tem bưu chính. Tất cả những điều đó đều hấp dẫn và lôi cuốn đối với người dân xứ hoa anh đào và khiến họ rất vui vẻ trong những ngày tết. Có thể nói, đây là một cách thú vị để bắt đầu một năm mới!

Khi thiệp được giao, đó là một khoảng thời gian tràn đầy tiếng cười hạnh phúc của các gia đình. Với mục đích tri ân, gửi thông điệp yêu thương tới những người mình quan tâm, nên các Nengajō được nhận vào ngày "Mùng một" tết rất được người Nhật nâng niu, quý trọng. Những lời tốt đẹp từ các tấm bưu thiệp khiến họ thêm tin tưởng vào một năm mới bình an. Còn với những người phải công tác xa gia đình, Nengajō khiến họ có cảm giác ấm áp bởi tình cảm của những người thân. Thiệp giúp họ biết được tình hình quê nhà, cuộc sống của anh em, họ hàng, bạn hữu. Đồng thời, Nengajō cũng giúp họ thông báo với gia đình ở nơi xa rằng, họ vẫn sống và làm việc tốt.

Tục gửi thiệp khiến người Nhật sống gần gũi với nhau hơn. Qua nội dung những tấm thiệp, họ hiểu rằng mọi lỗi lầm mình gây ra trong năm cũ đã được người gửi Nengajō tha thứ. Nengajō giúp họ nói lời cảm ơn đến những người đã hỗ trợ họ trong các năm trước, giúp họ vượt qua mọi khó khăn trong cuộc sống.

Qua các năm, mỗi người dân Nhật đã sở hữu được số lượng Nengajō tương đối đa dạng và đồ sộ. Không chỉ dừng lại với ý nghĩa của những bộ sưu tập, việc lưu giữ các tấm thiệp cùng những lời chúc tốt đẹp, những lời tâm sự, chia sẻ về cuộc sống trên các tấm bưu thiệp đã luôn mang đến cảm giác thú vị cho chủ nhân của chúng. Có thể nói, Nengajō giống như những thước phim quay chậm, gợi cho họ nhớ về những tháng ngày đã qua. Những lời chúc, những lời tri ân còn in đậm nét trên thiệp giúp họ nhận thức rằng, mình cần sống có trách nhiệm hơn và quý trọng cuộc sống hơn bao giờ hết.

Cuộc sống đương đại với chính sách mở cửa đã thúc đẩy mạnh mẽ sự tiếp biến văn hoá. Với một cường quốc công nghiệp như Nhật Bản, lối sống hiện đại của phương Tây đã ảnh hưởng không nhỏ đến đời sống văn hoá của họ. Tuy nhiên, người dân xứ sở hoa anh đào vẫn giữ gìn được nhiều yếu tố trong văn hoá truyền thống và thiệp tết Nengajō là một trong những nét đẹp đó./.

B.T.A.V

(Ngày nhận bài: 09/11/2014; Ngày phản biện đánh giá: 23/12/2014; Ngày duyệt đăng bài: 04/01/2015).